СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ” – Свищов
Факултет „Производствен и търговски бизнес”
Катедра „Икономика и управление на туризма”

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНОПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

ТУРИЗМЪТ В НОВОТО ХИЛЯДОЛЕТИЕ – СЪСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВИ

Сборник с доклади

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2019

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

Почетен председател:
доц. д-р Иван Марчевски – Ректор на СА „Д. А. Ценов“ – Свищов

Председател:
доц. д-р Петя Иванова
Членове:
проф. д-р Марияна Божинова
проф. д.и.н. Милко Палангурски
доц. д-р Мариана Янева
доц. д-р Тихомир Личев
гл. ас. д-р Любка Илиева
гл. ас. д-р Любомира Тодорова
гл. ас. д-р Павлин Павлов

МЕЖДУНАРОДЕН РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

Председател:
проф. д-р Марияна Божинова – (България)
Членове:
проф. д-р Лариса Корганашвили (Грузия)
проф. д-р Алфред А. Розенблум (САЩ)
проф. д-р Алфонсо Варгас (Испания)
доц. д-р Петя Иванова (България)
доц. д-р Мариана Янева (България)
доц. д-р Татяна Манастерска (Полша)
доц. д-р Ю-Чен Чанг (Тайван)
доц. д-р Сергей Илькевич (Русия)
доц. д-р Насирли Бейтулла (Азербайджан)

Технически секретар – Емилия Станева

ISBN 978-954-23-1764-7

СЪДЪРЖАНИЕ

Доц. Петя Иванова
Вместо предговор 9

Пленарен доклад
Проф. М. Божинова
АКТУАЛНИ АСПЕКТИ НА УПРАВЛЕНИЕТО НА ТУРИСТИЧЕСКАТА ДЕСТИНАЦИЯ И БЪЛГАРСКАТА ПРОЕКЦИЯ 13

ТУРИСТИЧЕСКИ ПРОДУКТ И ИНОВАЦИИ

Prof. Andrey Zahariev, Assoc. Prof. Stoyan Prodanov, Head Assist. Prof. Emil Tsanov, PhD, Assist. Prof. Stefan Prodanov, PhD; Mariana Moneva-Dauo, Phd Student
PROJECT NOVAE AND INTERREG PROGRAMME – A NEW APPROACH FOR DEVELOPMENT OF THE LOWER DANUBE TOURIST DESTINATION 27

Доц. д-р Петя Иванова, докторант Симеон Симеонов
ХАРАКТЕРИСТИКА НА ТУРИСТА, ПРАКТИКУВАЩ КУЛИНАРЕН ТУРИЗЪМ 36

Доц. д-р Иванка Николова
ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА НАРАСТВАНЕ НА ПРИХОДИТЕ В ХОТЕЛИЕРСТВОТО 45

Доц. д-р Снежинка Кадиева
НЯКОИ НОВИ КОНЦЕПЦИИ ЗА ХОТЕЛИТЕ НА БЪДЕЩЕТО 53

Доц. д-р Ваня Василева, Йорданка Марчева
СЪВРЕМЕННИ ОСОБЕНОСТИ В РАЗВИТИЕТО НА РЕСТОРАНТЬОРСТВОТО В КИПЪР 62

Доц. д-р Снежана Иванова, Александрина Енева
ИНОВАЦИИТЕ В НОВИЯ ТУРИСТИЧЕСКИ СВЯТ 70

Доц. д-р Катя Илиева
РЕСУРСИТЕ НА СОЛЕНИТЕ ЕЗЕРА В АКВАТОРИЯТА НА БУРГАС И РОЛЯТА ИМ В РАЗВИТИЕТО НА АЛТЕРНАТИВНИ ВИДОВЕ ТУРИЗЪМ В РЕГИОНА 81

Гл. ас. д-р Любка Илиева
ИЗСЛЕДВАНЕ НА ИНСТРУМЕНТИТЕ ЗА ВЪЗДЕЙСТВИЕ
ВЪРХУ ИМИДЖА НА ТУРИСТИЧЕСКАТА ДЕСТИНАЦИЯ 91

Доктор Никола Гайдаров, докторант Ралица Георгиева
СПЕЦИАЛИЗИРАНИ ПРОДУКТИ НА ТУРОПЕРАТОРИТЕ
ПО ДЕЛОВИ И ХАЗАРТЕН ТУРИЗЪМ 98

Ст. преп. Маргарита Панчева
С ГРИЖА ЗА КЛИЕНТА ПРИ ПОДГОТОВКАТА И ПРОВЕЖДАНЕТО
НА ОРГАНИЗИРАНИ ОБИКОЛНИ ПЪТУВАНИЯ ИЗ БЪЛГАРИЯ,
ПРЕДНАЗНАЧЕНИ ЗА ФРЕНСКИ ТУРИСТИ.....108

Преп. д-р Севджан Сабриева
СЪВРЕМЕННО СЪСТОЯНИЕ НА ТУРИСТИЧЕСКАТА
ИНФРАСТРУКТУРА В ЮГОЗАПАДЕН РАЙОН ЗА ПЛАНИРАНЕ 117

Докторант Данаил Алеков
ДИНАМИЧНИ И СТАЦИОНАРНИ ТУРИСТИЧЕСКИ ПРОГРАМИ.....124

Докторант Илиян Дуков
ДЕТЕРМИНАНТИ НА ПОТРЕБИТЕЛСКОТО ТЪРСЕНЕ НА
ОРГАНИЗИРАНИ ЕДНОДНЕВНИ ПЕШЕХОДНИ ЕКСКУРЗИИ.....133

Mohamed Mostafa Albaz
THE ROLE OF SMART HUMAN RESOURCES IN IMPROVING THE
EFFICIENCY OF LOGISTICS INVESTMENT IN SMEs 141

ТУРИСТИЧЕСКИ БИЗНЕС И ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО

Доц. д-р Генка Рафаилова
ВЗАИМОВРЪЗКА МЕЖДУ КРЕАТИВНОТО ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО
И ТУРИЗМА В БЪЛГАРИЯ 151

Доц. д-р Мария Станкова
ВЪЗМОЖНОСТИ НА ИНДУСТРИЯТА НА ТУРИЗМА ЗА СОЦИАЛНО
ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО 161

Доц. д-р Еленита Великова
АНАЛИЗ НА ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ЗА УДЪЛЖАВАНЕ НА СЕЗОНА
В БЪЛГАРСКИТЕ ТУРИСТИЧЕСКИ КУРОРТИ.....169

Gordana Stojmenović, проф. д-р Любчо Варамезов
ОПИТЪТ НА СРЪБСКИТЕ ПРОИЗВОДСТВЕНИ КОМПАНИИ
В LEAN ПРОИЗВОДСТВОТО.....179

Доц. д-р Светослав Илийчовски, доц. д-р Ася Панджерова
СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА НЕОБХОДИМИТЕ ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИ КОМПЕТЕНЦИИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ЖЕНСКО ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО В ИТАЛИЯ, АНГЛИЯ И БЪЛГАРИЯ 187

Гл. ас. д-р Галя Кушева
АНАЛИЗ НА ДЕЙНОСТТА НА МЕСТАТА ЗА НАСТАНЯВАНЕ В КУРОРТЕН КОМПЛЕКС ПАМПОРОВО ПРЕЗ ЗИМНИЯ ТУРИСТИЧЕСКИ СЕЗОН ЗА ПЕРИОДА 2017-2019 г. 195

Гл. ас. д-р Венцислав Перков
ДИНАМИКА НА СЕЗОННОСТТА В ТУРИСТИЧЕСКИЯ БИЗНЕС 203

Гл. ас. д-р Илияна Кръстева
ВЪЗМОЖНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ВИНЕНИЯ ТУРИЗЪМ В БЪЛГАРИЯ 211

Гл. ас. д-р Цветелина Кабакчиева
ИНОВАТИВНОСТ В ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ФИРМИ 218

Ас. д-р Любомира Тодорова
ПРОЯВЛЕНИЕ НА СИВАТА ИКОНОМИКА В ТУРИСТИЧЕСКИЯ СЕКТОР НА Р. БЪЛГАРИЯ 227

Ас. д-р Павлин Павлов
ПЕРСПЕКТИВИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ВИНЕНИЯ ТУРИЗЪМ В БЪЛГАРИЯ 234

Ас. д-р Пламен Петров
ДИНАМИКА В РАЗВИТИЕТО НА ТУРИЗМА В БЪЛГАРИЯ – ТЕНДЕНЦИИ ЗА ПЕРИОДА 2014 – 2019 ГОДИНА 241

Асен Божиков
КИБЕРАТАКИТЕ – СЪЩЕСТВЕНО ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО ПРЕД ХОТЕЛИТЕ В ДИГИТАЛНАТА ЕРА 248

Докторант Таня Рисемова
ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ПОДОБРЯВАНЕ НА ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРСКИ ОБЩИНИ ПО ТЕЧЕНИЕТО НА ДОЛЕН ДУНАВ 256

Докторант Жаклин Коен
ПРОЦЕСНО УПРАВЛЕНИЕ В ХОТЕЛИЕРСТВОТО ЗА УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ ОПЕРАЦИИТЕ В ПРЕДЕН ОФИС 264

Докторант д-р Владимир Бойчев
МЕДИЦИНСКИ ИЛИ МЕДИКАМЕНТОЗЕН ТУРИЗЪМ – ВЪЗМОЖНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВИ 272

Докторант Зорница Златанова
МАРКЕТИНГОВИ ИЗСЛЕДВАНИЯ ПРИ ОЦЕНКА НА ТУРИСТИЧЕСКИ КОМПАНИИ, ОТНОСНО ПРИЛОЖЕНИЕТО НА ИНТЕРНЕТ МАРКЕТИНГА 281

ФИНАНСОВИ, ОТЧЕТНИ, ЗАСТРАХОВАТЕЛНИ И СОЦИАЛНИ ВЪПРОСИ НА ТУРИЗМА

Доц. д-р Людмил Найденов, гл. ас. д-р Марияна Павлова-Бънова
МЕСТНИ ДАНЪЦИ И ЕФЕКТИВНОСТ НА ТУРИСТИЧЕСКИЯ БИЗНЕС 291

Доц. д-р Маргарита Шопова
СТАТИСТИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА РЕГИОНАЛНИТЕ РАЗЛИЧИЯ В ДЕЙНОСТТА НА МЕСТАТА ЗА НАСТАНЯВАНЕ НА ТУРИСТИ 301

Доц. д-р Галя Иванова - Кузманова
ПРОБЛЕМИ ПРИ СЧЕТОВОДНОТО ОТЧИТАНЕ НА РАЗХОДИТЕ ЗА БЕЗПЛАТНА ХРАНА В ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ 311

Ас. д-р Йордан Стефанов Йорданов
ПРОБЛЕМИ ПРИ ПЕНСИОННОТО ОСИГУРЯВАНЕ НА ЗАЕТИТЕ В ТУРИЗМА 318

Изследовател д-р Александрина Александрова АНАЛИЗ НА БАЗИСНИ ПОКАЗАТЕЛИ ОТНОСНО ТУРИЗМА В СТРАНИТЕ ЧЛЕНКИ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ 326

Докторант Росен Колев
НЕОБХОДИМОСТ ОТ НОВИ ПОДХОДИ ПРИ КАЛКУЛИРАНЕТО НА СЕБЕСТОЙНОСТТА 334

Докторант Димчо Шопов
ВЛИЯНИЕ НА ВИСОКАТА ДЪРЖАВНА ЗАДЛЪЖНЯЛОСТ ВЪРХУ ТУРИСТИЧЕСКАТА ИНДУСТРИЯ НА СТРАНИТЕ ОТ ЕС 342

Докторант Борислава Славова-Петкова
СОЦИАЛЕН ТУРИЗЪМ В БЪЛГАРИЯ 351

МАРКЕТИНГОВИ, ТЪРГОВСКИ И УПРАВЛЕНСКИ АСПЕКТИ НА ТУРИЗМА

Проф. д-р Светла Ракаджийска
СИМВОЛИКА И КОМУНИКАЦИЯ ЗА ПОЗИЦИОНИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКА ДЕСТИНАЦИЯ.....359

Проф. д-р Стоян Маринов, д-р Галина Илиева
ТУРИСТИЧЕСКО ТЪРСЕНЕ НА ОБЩИНА НЕСЕБЪР КАТО ТУРИСТИЧЕСКА ДЕСТИНАЦИЯ.....368

Доц. д-р Иван Марчевски, доц. д-р Ваня Григорова
МАРКЕТИНГОВИТЕ МРЕЖИ ОТ ФИРМИ – СЪВРЕМЕННА ТЕНДЕНЦИЯ В ХОТЕЛИЕРСТВОТО В БЪЛГАРИЯ 375

Assoc. Prof., PhD Tatiana Manasterska, The President Stanislaw Wojciechowski
MANAGING AND MEETING THE DEMANDS OF OLDER TOURIST MARKET.....384

Доц. д-р Галина Захариева
ПРИНОС НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ УСЛУГИ ЗА РАЗВИТИЕ НА НАЦИОНАЛНАТА ИКОНОМИКА 390

Доц. д-р Искра Пантелеева
СТРАТЕГИЯ ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ В ТУРИЗМА – НЯКОИ МЕТОДИКО-ОРГАНИЗАЦИОННИ ВЪПРОСИ..398

Доц. д-р Мариана Янева, доц. д-р Николай Цонев
КОНСУЛТАНТСКА ОЦЕНКА НА ПОТЕНЦИАЛА ЗА РАЗВИТИЕ НА ТУРИСТИЧЕСКИ РАЙОН 404

Доц. д-р Соня Алексиева, Росен Петков
КОНКУРЕНТНО ПРЕДИМСТВО НА УСТОЙЧИВОТО ХРАНЕНЕ В ХОТЕЛИЕРСТВОТО – ПОТРЕБИТЕЛСКИ ПОЛЗИ, ПРОБЛЕМИ И ТЕНДЕНЦИИ.....414

Доц. д-р Иван Желев
ВЗАИМООТНОШЕНИЯ НА ЗАИНТЕРЕСОВАНИТЕ СТРАНИ ПРИ ФАСИЛИТИ МЕНИДЖМЪНТА НА ХОТЕЛИТЕ В БЪЛГАРИЯ.....423

Доц. д-р Пенка Горанова
КОНЦЕПЦИЯ ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ХОТЕЛСКИ КОМПЛЕКС.....431

Доц. д-р Анатолий Асенов, докторант Зорница Крумова
ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТРЕЛСТВА И ПРЕД ЛИДЕРСТВОТО В ТУРИСТИЧЕСКИЯ СЕКТОР.....439

Гл. ас. д-р Емил Николов
ПОЗИТИВНИ ЕФЕКТИ ОТ ИНТЕГРИРАНЕТО НА КОРПОРАТИВНАТА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ В ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ ТУРИСТИЧЕСКАТА ИНУДСТРИЯ НА БЪЛГАРИЯ 447

Гл. ас. д-р Маргарита Мишева
ЕЛЕКТРОННА ТЪРГОВИЯ В ТУРИЗМА – ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦИИ, ПЕРСПЕКТИВИ.....454

Гл. ас. д-р Надежда Веселинова
ГЪВКАВОТО ЛИДЕРСТВО – ФАКТОР ЗА УСПЕШНИ ПРОЕКТИ В ТУРИЗМА 462

Гл. ас. д-р Зоя Иванова
ФОРМИРАНЕ ПОВЕДЕНИЕТО НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ В ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ 468

Гл. ас. д-р Милен Динков
СТРАТЕГИЧЕСКО УПРАВЛЕНИЕ НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ДЕСТИНАЦИИ.....475

Гл. ас. д-р Галя Георгиева, гл. ас. д-р Иван Маринов
ТЕНДЕНЦИИ В РАЗВИТИЕТО НА МЕЖДУНАРОДНИЯ ТУРИЗЪМ В БЪЛГАРИЯ.....483

Гл. ас. д-р Тихомир Върбанов
ТЕОРЕТИЧНИ МОДЕЛИ ЗА ОЦЕНКА НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА НА ТУРИСТИЧЕСКАТА ДЕСТИНАЦИЯ.....491

Гл. ас д-р Светослав Калейчев
ИДЕНТИФИЦИРАНЕ НА ПОЛОЖИТЕЛНОТО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ МЕЖДУ РОБОТИЗАЦИЯТА И ТУРИСТИЧЕСКИЯ МАРКЕТИНГ.....499

Ас. д-р Бойчо Бойчев
ОРГАНИЗАЦИОННО-УПРАВЛЕНСКИ СТРУКТУРИ В ТУРИСТИЧЕСКИЯ БИЗНЕС 507

Доктор Веселина Портарска
МОДЕЛ ЗА УПРАВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ НА РАЙОН РИЛА-ПИРИН, С ЛОКАЦИЯ БАНСКО 515

Докторант Александър Димитров
ПРЕДИМСТВА НА МОБИЛНАТА ТЪРГОВИЯ (M-COMMERCE) В СЪВРЕМЕННОТО ХОТЕЛИЕРСТВО.....525

Д-р Мирослав Кръстев, ас. д-р Калоян Цветков
ОЦЕНКА НА ПОТРЕБИТЕЛСКИТЕ НАГЛАСИ ПРИ ПОСЕТИТЕЛИТЕ НА НЕДВИЖИМИ КУЛТУРНИ ЦЕННОСТИ.....534

Докторант Кристина Георгиева
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ПОЗИЦИОНИРАНЕТО НА ТУРИСТИЧЕСКА ДЕСТИНАЦИЯ БЪЛГАРИЯ.....543

Докторант Йоана Огнянова
ВЛИЯНИЕ НА БРАНДИНГА НА КУЛИНАРНАТА ДЕСТИНАЦИЯ ВЪРХУ МОТИВАЦИЯТА НА ТУРИСТИТЕ.....551

Докторант Ирина Карадакова
ИЗМЕРЕНИЯ НА ЛОЯЛНОСТТА В ТУРИЗМА.....557

Докторант Ивайло Иванов
АКТУАЛНИ ТЕНДЕНЦИИ В РАЗВИТИЕТО НА ХОТЕЛСКИТЕ ОНЛАЙН РЕЗЕРВАЦИОННИ СИСТЕМИ.....566

Докторант Нина Костадинова
ЛИДЕРЪТ – КЛЮЧОВ ФАКТОР ЗА ЕФЕКТИВНОСТ НА ЕКИПНАТА РАБОТА В ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ.....575

ПРАВНИ, ИСТОРИЧЕСКИ И КУЛТУРНИ ИЗМЕРЕНИЯ НА ТУРИЗМА

Проф. д-р Таня Парушева
ОПАЗВАНЕ И СЪХРАНЯВАНЕ НА РЕСУРСИТЕ НА КУЛТУРНИЯ ТУРИЗЪМ ЗА БЪДЕЩЕТО.....583

Доц. д-р Тихомир Личев
РАЗВИТИЕ НА КУЛТУРНИЯТ И КУЛТУРНО ПОЗНАВАТЕЛЕН ТУРИЗЪМ ПО ДУНАВСКОТО КРАЙБРЕЖИЕ.....589

Доц. д-р Милена Стоянова, доц. д-р Ивайло Владев
СКАЛНИТЕ МАНАСТИРИ В СЕВЕРОИЗТОЧНА БЪЛГАРИЯ КАТО ТУРИСТИЧЕСКИ ОБЕКТИ ЗА РАЗВИТИЕ НА КУЛТУРЕН И РЕЛИГИОЗЕН ТУРИЗЪМ.....597

Доц. д-р инж. Стойна Цвяткова, маг. Емилия Маринова
ПОТРЕБИТЕЛСКО ТЪРСЕНЕ И НЕОБХОДИМОСТ ОТ СЪЗДАВАНЕ НА ИНОВАТИВЕН МОДЕЛ ЗА ИНТЕГРИРАН ТУРИСТИЧЕСКИ ПРОДУКТ В СВИЩОВ, С ЕЛЕМЕНТИ НА КУЛТУРЕН, ДУХОВЕН И РЕЛИГИОЗЕН ТУРИЗЪМ.....605

Dr. Mahmoud Khalifa, Assoc. Prof
THE ANALYSES OF PUBLIC POLICIES FOR THE REVITALIZATION OF THE TOURISM SECTOR IN EGIPT AFTER THE 30th OF JUNE REVOLUTION....614

Д-р Константин Григоров
МЕСТНИ ОРГАНИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ТУРИЗМА И ТЕХНИТЕ КОМПЕТЕНЦИИ 620

ПРОСТРАНСТВЕНИ И ЕКОЛОГИЧНИ ВЪПРОСИ НА ТУРИЗМА

Проф. д-р Константин Калинков
ОСНОВА ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА ТЕРИТОРИЯТА НА БЪЛГАРСКИТЕ ЧЕРНОМОРСКИ КУРОРТИ 629

Доц. д-р Петя Иванова
УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА ТУРИЗМА ЧРЕЗ РЕАЛИЗИРАНЕ НА ПРОЕКТИ 640

Доц. д-р Марина Николова
УСТОЙЧИВ ТУРИЗЪМ В БЪЛГАРСКИТЕ ЗАЩИТЕНИ ЗОНИ И ТЕРИТОРИИ 651

Доц. д-р Иван Килимперов, доц. д-р Красимир Александров
ВЪЗМОЖНОСТИ И ПРЕЧКИ ПРЕД РАЗВИТИЕТО НА СПЕЦИАЛИЗИРАНИ ВИДОВЕ ТУРИЗЪМ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ТУРИСТИЧЕСКИ РАЙОН „ТРАКИЯ“ 658

Гл. ас. д-р Нели Веселинова, проф. д-р Веселин Бояджиев
ТУРИЗЪМ, РУРАЛИЗЪМ И ДЕМОГРАФСКАТА КАТАСТРОФА 664

Гл. ас. д-р Румен Недков
ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ТУРИЗМА В ОБЩИНА СВОГЕ 673

Гл. ас. д-р Явор Станев
РАЗВИТИЕ НА ИНДУСТРИАЛНИЯ СЕКТОР ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА ЖИВУЩИТЕ В КРАЙДУНАВСКИЯ РЕГИОН 680

Докторант Иво Балевски
СЕЛСКИЯТ ТУРИЗЪМ В БЪЛГАРИЯ - ЕДНА РАЗЛИЧНА ГЛЕДНА ТОЧКА....686

Докторант Владо Божилов
ДОБРИ ПРАКТИКИ В „ЗЕЛЕНА“ ПОЛИТИКА В ХОТЕЛИЕРСТВОТО..693

ИЗСЛЕДВАНИЯТА И ПРЕПОДАВАНЕТО В ОБЛАСТТА НА ТУРИЗМА

Доц. д-р Александр Аверин
DIGITAL-СТРАТЕГИИ ПРОДВИЖЕНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОГРАММ ПОДГОТОВКИ КАДРОВ ИНДУСТРИИ СПОРТА И ТУРИЗМА 703

Старший преподаватель Юлия Иванова
ОСОБЕНОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ИМИДЖА И ПРОДВИЖЕНИЯ УНИВЕРСИТЕТОВ ТУРИСТКОГО ПРОФИЛЯ НА МЕЖДУНАРОДНОМ РЫНКЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ 711

Доц. д-р Ирена Емилова
МЕТОДЪТ „АНАЛИЗ НА СЛУЧАЙ“ ПРИ ПОДГОТОВКАТА ПО ДИСЦИПЛИНАТА „ЕКОТУРИЗЪМ И ИНФРАСТРУКТУРА“..... 719

Докторант Стилияна Басмаджиева
РАЗРАБОТВАНЕ НА МЕТОДОЛОГИЧНА РАМКА ЗА АНАЛИЗ НА МАКРОУПРАВЛЕНИЕТО НА ЗДРАВНИЯ ТУРИЗЪМ В БЪЛГАРИЯ 724

Жилкова Ю. В., Макаренко З. В.
К ВОПРОСУ ОБ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ЗНАЧЕНИИ ЭКСКУРСИИ 734

СТУДЕНТСКИ НАУЧНИ ДОКЛАДИ

Магистър Невена Руменова Лясковa
МУЗЕИТЕ НА ВЕЛИКО ТЪРНОВО - ОТ МИНАЛОТО ДО НОВОТО ХИЛЯДОЛЕТИЕ..... 749

Бакалавър, Анжелина Василева
РАЗКРИВАНЕ НА ПОТЕНЦИАЛ ЗА ТУРИСТИЧЕСКИ АТРАКЦИИ В ПРИРОДНО-КЛИМАТИЧНИТЕ И КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКИ ДАДЕНОСТИ НА ГРАД СВИЩОВ 755

Студент Петя Костова
ИКОНОМИКАТА НА ПРЕЖИВЯВАНИЯТА И НЕЙНОТО ВЪЗДЕЙСТВИЕ ВЪРХУ ТУРИЗМА 762

Студент Фелия Попова
ПРИЛОЖЕНИЕ НА ДИГИТАЛНИЯ МАРКЕТИНГ В ТУРИЗМА..... 769

Студент Марта Лазарова
ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВИ В ТУРИЗМА..... 776

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНОПРАКТИЧЕСКА
КОНФЕРЕНЦИЯ

ТУРИЗМЪТ В НОВОТО ХИЛЯДОЛЕТИЕ – СЪСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВИ

Свищов, 11-12 октомври 2019 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 10-годишнината от създаването на специалност „Икономика на туризма“ в Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов

ISBN 978-954-23-1764-7

Издателство и печат: Академично издателство „Ценов”
Свищов, ул. Градево № 24

СКАЛНИТЕ МАНАСТИРИ В СЕВЕРОИЗТОЧНА БЪЛГАРИЯ КАТО ТУРИСТИЧЕСКИ ОБЕКТИ ЗА РАЗВИТИЕ НА КУЛТУРЕН И РЕЛИГИОЗЕН ТУРИЗЪМ

Доц. д-р Ивайло Владев, катедра „География, регионално развитие и туризъм“, ШУ „Епископ Константин Преславски“
Доц. д-р Милена Стоянова, катедра „География, регионално развитие и туризъм“, ШУ „Епископ Константин Преславски“

Резюме: *Целта на настоящето изследване е да се анализират скалните манастири в България като туристически обекти и да се посочат възможности за тяхното ефективно използване и експлоатиране за развитие на културен и религиозен туризъм. Красивата природа в съчетание с историческата и митологична символика, създават добри възможности за изграждане на интегриран туристически продукт, обединяващ елементите на културния, религиозен, еко и други видове туризъм. Съчетаването и преплитането на скалните манастири, като туристически обекти с обектите на световното културно и природно наследство на територията на Североизточна България, може да спомогне за по-доброто бъдещо развитие на културния и религиозен туризъм*

Ключови думи: *скални манастири, Североизточна България, културен туризъм, религиозен туризъм, обекти на ЮНЕСКО*

Световните тенденции показват нарастващото преориентиране към алтернативните туристически продукти, свързано с концепцията за устойчиво развитие, екологичните изисквания и стремежи за съхраняване на оригинални, автентични ценности, застрашени от разрушаване в следствие на стремежа към печалби чрез провокиране на стереотипни потребности от пътуване, развлечение и почивка.

Всеки вид туризъм би могъл да се развива балансирано и устойчиво тогава, когато е с грижа за опазване и съхраняване на природата, културно-историческото наследство, ценностите и благосъстоянието на местните хора. И обратното, когато туризмът се развива неустойчиво, като не се държи сметка за сериозното му въздействие върху природата и компонентите на околната среда като цяло, наличните ресурси се експлоатират безотговорно и безвъзвратно, а инвеститорът

цели доходи от бърза печалба. И в този контекст, устойчивите туристически практики са начин за развитие и управление на туризма, при които се съхраняват и развиват природното и културно-историческото наследство, а икономическите ползи са дългосрочни и са в ръцете на местните общности. Те лансират идеята за по-икономично и по-щадящо използване на природните и антропогенни ресурси.

Според оценителни доклади на Европейската комисия и Световната банка, България е в началото на процеса на устойчиво развитие с неефективно управление на ресурсите и ниско ниво на екологични иновации, високи стойности на замърсяване особено на въздуха, дефицити по отношение на опазването на околната среда и биоразнообразието и неразвит капацитет за адаптация към измененията на климата. Всички тези елементи на околната среда обаче имат ключово въздействие върху развитието на туристическата индустрия (Национална стратегия за устойчиво развитие на туризма в Република България, 2014-2030 г.).

Очевидно е, че устойчивият туризъм е желано състояние и заветна цел на всяко правителство, на Министерството на туризма, на всеки регион, на цялото общество. Това се постига трудно, с много усилия, под влиянието на комплекс от външни и вътрешни фактори. Понятието за устойчивост се основава на капацитета на културното и природно наследство за адаптиране към текущите изисквания и нужди без да се създават дълги периоди на прекъсване или неизползване и без политически намеси, които нарушават равновесието в туристическия бранш.

За развитие на устойчив културен и религиозен туризъм е необходимо разработване на съвременна адекватна на потенциала на страната маркетингова концепция за представяне и налагане положителния образ на България като туристическа дестинация за културно-исторически и религиозен туризъм след извършване на оценка и осъвременяване на музейни експозиции, реставрация и обновяване на съществуващите религиозни обекти. Устойчивото развитие на културния и религиозен туризъм предполага разумна политика на управление на културното наследство за да може то да бъде предадено на идните поколения в цялото богатство на своята красота, автентичност и многообразие.

България, разположена между Европа и Азия е събрала културното наследство на седем цивилизации. Всички те са проникнати от богатата душевност на българите, отстояли език и вяра по пътя през годините. Културните ценности, които ние притежаваме са ус-

тойчив ресурс за развитие и на религиозния туризъм по българските земи. Необходимостта от духовно общуване мотивира туристическите пътувания на миряните.

В системата на международния туризъм нашата страна има свое определено място и авторитет, но изключително богатото българско културно-историческо наследство все още не е заело подобаващото му се място в тази система. България със сигурност е дестинация, притежаваща кътчета, в които времето е спряло и ни връщат столетия, дори хилядолетия назад във времето. Едни от тези места са българските скални манастири, разположени в едни от най-красивите местности, съкровищници, съхранили светостта, до които всеки един от нас може да се докосне тялом и духом.

Днес българските манастири, големи и малки, представляват нещо повече от обикновени музеи и хранилища на ръкописи, книги и произведения на изкуството. Те са народни светилища, които векове наред, в най-трудните и съдбоносни за народа ни времена са съхранявали паметниците на нашата духовна култура и са били огнища на народния дух и националното съзнание (Николов, Б., 1998).

У нас има над 1000 скални манастира, но числото е условно, защото например Ивановският скален манастир се брои за един обект, но самият той има над 100 килии и 7 църкви. Въпреки, че са най-много и най-широко разпространени предимно на територията на Североизточна България, скалните манастири и църкви са слабо познати. Не всички са добре проучени, въпреки че са обозначени в научната литература.

Предложената обобщена систематизация на скалните манастири в Североизточна България, като туристически обекти за развитие на културен и религиозен туризъм включва тяхното местоположение, туристическия район в който попадат и периода на възникването им (Табл. 1).

Шуменското, Мадарското, Провадийското, Роякското, Аврен-ското и Франгенското плато със своите варовикови и лесно податливи на обработка скали, естествени пещери и ниши се оказват изключително подходяща среда за практикуване на исихазма. Със своето отдалечено местоположение и тишина, изсечените в тях скални манастири предлагат на вярващия да се откъсне от земните и преходни неща и да се доближи до Бога, отдавайки се на молитва, пречиствайки душата и тялото си.

Таблица 1. Скални манастири в Североизточна България

№	Скален манастир	Възникване	Туристически район	Местоположение
1.	Ивановски скален манастир „Св. Арахангел Михаил”	XIII в.	Дунавски	Област Русе, община Иваново, на 3 км източно от с. Иваново в поречието на р. Русенски Лом
2.	Голям Нисовски скален манастир „Св. Св. Константин и Елена”	XI в.	Дунавски	Област Русе, община Иваново, на 7 км южно от с. Нисово, на територията на ПП „Русенски Лом”
3.	Басарбовски скален манастир „Св. Димитър Басарбовски”	XIII в.	Дунавски	Област Русе, община Русе, на 10 км югозападно от гр. Русе, край с. Басарбово
4.	Скален манастир „Св. Димитър”	XII в.	Дунавски	Област Русе, община Сеново, на 1,5 км южно от гр. Сеново, на десния бряг на р. Бели Лом
5.	Крепчански скален манастир	X в.	Дунавски	Област Търговище, община Опака, на 2 км югозападно от с. Крепча
6.	Тракийски скален култов център по суходолието Табан, включващ 5 големи скални светилища със скални храмове	VII-V в. пр. Хр.	Дунавски	Област Силистра, между селата Стрелково, Поп Русаново, Войново (община Кайнарджа), и Кутловица, В. Левски (община Алфатар)
7.	Скален манастир и скален скит „Дялана пещера” по суходолието Канагьол	X в.	Дунавски	Област Силистра, община Алфатар, местност „Пенчов път” до гр. Алфатар
8.	Скален манастирски комплекс по суходолието Сенебир	V-VI в.	Дунавски	Област Силистра, община Дулово, на 1,2 км югоизточно от с. Руйно в местност „Аязмото”
9.	Скални манастири по поречието на Суха река в Добруджа: „Гяур евлери”, „Асар евлери”, „Тарапаната”, „Шан кая” и др.	V-VI в.	Варненски черноморски	Колония от скални манастири по протежение на около 40 км по поречието на Суха река с най-северна точка при с. Голеш (община Кайнарджа), а най-южна – при с. Хитово (община Добрич)
10.	Скален комплекс в НАР „Яйлата”	V в. пр. Хр.	Варненски черноморски	Област Добрич, община Каварна, на 1,5 км южно от с. Камен бряг

11.	Аладжа манастир	IV-VI в.	Варненски черноморски	Област Варна, община Варна, на 3 км от морския бряг и КК „Златни пясъци”
12.	Скален манастир „Монасите”	XI в.	Варненски черноморски	Област Варна, община Аврен, на 2 км южно от с. Аврен в местността „Кишишлика”
13.	Рояшки скален манастир	III-V в.	Варненски черноморски	Област Варна, община Дългопол, на 2 км северозападно от с. Рояк в местността „Дженевиз канара”
14.	Скални манастири по Провадийското плато: „Св. Георги”, „Саръ кая”, „Шашкъните, „Голямата канара”, „Кара пещера”, „Градище”, „Чукара”, скитове край Провадия	XI в.	Варненски черноморски	Област Варна, община Провадия
15.	Скални манастири по Мадарското плато	XII в.	Варненски черноморски	Област Шумен, община Шумен и община Каспичан
16.	Скални манастири по Шуменското плато: Осмарски, Троишки, Калугерски, Шуменски, Дивдядовски	XII в.	Варненски черноморски	Област Шумен, община Шумен и община В. Преслав

Скалните килии, църкви и манастири в тези плата не са географски изолирано явление. Такива значителни обекти са открити в поречията на реките Русенски Лом, Бели Лом, Суха река, по суходолията Табан, Канагьол, Сенебир в Добруджа, което определя Североизточна България като богато средище на старини от този вид.

Неповторимият облик на местното културно-историческо наследство се определя в голяма степен от християнските скални манастири. Те са разпространени повсеместно и формират изумителен с мащабите и значението си комплекс, който през Средновековието е нареждал Североизточна България сред най-изтъкнатите български духовни центрове. Скалните манастири са обители съхранили в себе си дъха на времето, вписали се в миговете на безкрая. На недостъпните скали, отворите на техните килии са вечно отворените очи на миналото към настоящето и бъдещето.

Скалните манастири са характерно явление в православната култура. Появата им е свързана с християнския аскетизъм, но по-късно някои от тях се развиват като многолюдни и изтъкнати книжовни и културни средища. В Североизточна България се появяват през V – VI в., но масово започват да се разпространяват след приемането на християнството в България през IX в.

Монашеството в скалните манастири на Североизточна България е призвано да изпълни твърде важната си роля през периода на византийското владичество. Тогава се появяват най-вече скални манастири в близост до старите ни столици, защото тук е най-ярък споменът за величието на България. Монасите остават далеч от големите манастири, където контролът и влиянието на византийската църква са твърде силни. През тези векове земите ни са разорени от набезите на печенеги, узи и кумани, което влошава допълнително духовния живот. Официална българска култура почти няма. Носител на духовния живот остава преди всичко монашеството по скалните манастири (Сивков, 2011).

Превръщането на скалните манастири в истински манастирски комплекси и разцветът им като духовни средища става през XIV в., когато българският цар Иван Александър през 1360 г. е принуден официално да признае исихазма. Причините за възникването и разпространението на тази богословска доктрина са многостранни. Някои от тях се откриват в настъпилия държавен упадък след царуването на Иван Асен през XIII в., когато опустошителни нападения разоряват страната и засилват социалните противоречия.

Повечето от учените работили по темата, датират скалните манастири в границите на един продължителен, изпълнен с много исторически събития период. Това е времето на Втората българска държава (XII – XIV в.), когато числеността им нараства значително и те изживяват разцвет в развитието си. В тях пристигат монаси от различни краища на страната, творят видни художници, а храмовете им се изписват от най-добрите художници. За повече от два века скалните манастири са пространство на особен религиозен, духовен и културен живот.

След османското нашествие в края на XIV в. манастирите постепенно западат и изчезват. Изминалите векове са били твърде сурови към скалните манастири. Техните дървени части са изчезнали, църковните стенописи са заличени, надписите им – изронени. Само археологията и въображението могат да ни помогнат да ги видим такива, каквито са били в годините на тяхната слава.

Въпреки това в Поломието остават белезите на тяхното отминало величие. И днес то впечатлява с десетките скални църкви, параклиси и килии, изсечени скални стълби, ниши, прозорци, оцелели стенописи, илюстриращи най-високите достижения на българското и балканско монументално изкуство през XII – XIV в.

От четирите български обекта включени в Списъка на световното културно и природно наследство на ЮНЕСКО, съсредоточени в Североизточна България се откроява обект № 167 – Ивановските скални църкви, който през 1979 г. е вписан като обект на световното културно наследство. Скалните църкви са археологически резерват и един от малкото скални комплекси в България с добре запазени стенописи. Представляват разклонена мрежа от около 20 малки скални църкви, параклиси и килии, издълбани на различна височина в скалите на живописния каньон на р. Русенски Лом и свързани с пътеки и скални стълби.

От всички скални манастири в Североизточна България днес като музейни обекти, паметници на културата функционират Ивановският скален манастир „Св. Арахангел Михаил" и Аладжа манастир. Местността „Яйлата" е обявена за национален археологически резерват, а единственият действащ в цялата страна е Басарбовски скален манастир „Св. Димитър Басарбовски". За паметници на културата с национално значение са обявени скалните манастири по Мадарското, Шуменското, Провадийското плато, Крепчански скален манастир.

Днес скалните манастири са самотни паметници на една отминала епоха. Скътани в майчиното лоно на природата, те черпят от нея красота, жизненост и сила. Докосването до вековното им тайнство издига човека над прозата на битието, прави го по-проницателен, помъдър, дава перспектива на вечния му порив към духовно съвършенство (Пейчев, Николов, Станева, Иванова, 2001).

С въвеждането на механизмите на пазарната икономика в България трябва да се разбере, че културно-историческото наследство като туристически продукт също е стока. За съжаление политиката която провеждат в тази насока почти всички държавни и частни, големи и малки агенции и др., с малки изключения има инцидентен характер. Това се отразява негативно както върху международния авторитет на България, така и върху усилията да се опазят от забвение националните културни ценности.

Туризмът е преди всичко култура и обмяна на култура. През последните години в резултат на недалновидната политика в туризма по отношение на културно-историческото наследство, куротите ни се

напълниха с „псевдо туристи", а истинските ценители на културното богатство се насочиха към други европейски страни, където за опазването, популяризирането и утвърждаването на паметниците на културата като туристически обекти се влагат огромни средства.

Българските скални манастири притежават много добри възможности и за нещо друго, което е масова практика в европейските страни. Руините и останките от древното ни минало могат да станат чудесни сцени за театрални, музикални и други атрактивни възстановки, които не само ще разсеят скуката на туристите от бедните откъм въображение „мероприятия" на курортните компплекси, но и ще реализират добри приходи на инвеститорите и организаторите. В същото време те ще оставят незабравимо впечталение у чуждестранните гости, които сигурно ще пожелаят да посетят отново България и да доведат със себе си и своите приятели.

Държавата е задължително да си служи с различни инструменти и показатели, определящи степента на натиск върху територията от туризма. Такива инструменти са планове, проекти за териториално планиране и опазване на околната среда. Необходимо е да се проследят задоволеността на населението и задоволеността на туриста. Целта е да се прилага модел, който да не обезличава дадено място, а да го индивидуализира и експонира, както и да завиши неговата атрактивност, каквата роля се очаква да изпълняват скалните манастири в Североизточна България.

ЛИТЕРАТУРА

Национална стратегия за устойчиво развитие на туризма в Република България, 2014-2030 г. Актуализирана версия 2017 г., Министерство на туризма, 2017.

Николов, Б. Манастирска летопис, С., 1998.

Пейчев, А. М. Николов, Ст. Станева, Д. Иванова. Скални манастири по Шуменското плато, Шумен, 2001.

Сивков, Ат. Скални манастири и църкви в Североизточна България, Изд. Къща „Ехо", С., 2011.